

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора

ТОВКАНЕЦЬ Ганни Василівни

на дисертацію **ОНАЦЬКОГО Володимира Михайловича**

«РОЗВИТОК АКАДЕМІЧНОЇ ОБДАРОВАНОСТІ УЧНІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ (КІНЕЦЬ ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ)», подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки у спеціалізовану раду Д 26.451.01 в Інституті педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна Національної академії педагогічних наук України

Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок із планами відповідних галузей науки.

Актуальність рецензованого дослідження В.М. Онацького «Розвиток академічної обдарованості учнів у закладах загальної середньої освіти України (кінець ХХ – початок ХХІ століття)» полягає у забезпеченні освітніми закладами нового рівня якості освіти, що спрямовано на співпрацю та партнерство, на особистісно орієнтований та компетентнісний підходи, які є методологічним інструментом реалізації цілей сучасної освітньої політики.

Для реалізації завдань розвитку академічної обдарованості учнів як різновиду спеціальної обдарованості, що виявляється у високих навчальних досягненнях учнів, розвиненому аналітичному мисленні, пізнавальній активності та мотивації до поглибленого засвоєння знань з певних або всіх навчальних дисциплін потрібні не тільки базові знання, а й переформатування моделей навчання і виховання, що буде відповідати основним державним вимогам, які відображені в документах (Закон України «Про освіту» (2017 р.), «Стандарт спеціалізованої освіти наукового спрямування» (2019) та інші).

Дисертаційне дослідження В.М. Онацького в цьому контексті спрямоване на вирішення суперечностей щодо запиту українського суспільства на розвиток здібностей та обдарованості учнів у закладах загальної середньої освіти і недостатньою державною підтримкою академічно обдарованих учнів; потребою створення мережі закладів старшої профільної освіти академічного спрямування і відсутністю розвиненої системи відповідних навчальних закладів, покликаних сприяти розвитку академічної обдарованості учнів; об'єктивною потребою у вивченні історичного досвіду академічно обдарованих учнів у закладах загальної середньої освіти задля використання його конструктивних ідей і недостатнім рівнем цілісного аналізу й наукового узагальнення такого досвіду у вітчизняній педагогічній науці та практиці.

Дисертація В.М. Онацького виконана в межах наукового дослідження відділу теорії і практики педагогічної освіти Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України за темою «Моніторинг якості педагогічної освіти» (РК № 0116U001466).

Тему дисертаційної роботи затверджено вченою радою Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України (протокол № 5 від 15.04.2015 р.).

Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації.

Найбільш істотними науковими результатами, що містяться в дисертації **В.М. Онацького**, на нашу думку, є: здійснення цілісного аналізу проблеми розвитку академічної обдарованості учнів у закладах загальної середньої освіти України; визначення передумови становлення освіти академічно обдарованих учнів; розробка періодизації та систематизації тенденцій розвитку академічної обдарованості учнів в Україні; авторське визначення поняття «академічна обдарованість учнів»; здійснення порівняльного аналізу навчальних програм і науково-педагогічних проєктів з розвитку академічних здібностей учнів.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Аналіз змісту дисертації та публікацій Володимира Михайловича є підставою для висновку про наукову обґрунтованість й достовірність викладених автором результатів.

Грунтовне вивчення джерельної бази (258 найменувань, з яких 28 – англійською і німецькою мовами) дали змогу дисертанту глибоко висвітлити сукупність аспектів досліджуваної проблеми, зокрема визначення теоретичних основ дослідження проблеми академічної обдарованості учнів, розвиток академічної обдарованості учнів в сучасному українському і зарубіжному освітньому просторі, особливості навчання академічно обдарованих учнів у закладах загальної середньої освіти України (кінець ХХ – початок ХХІ століття).

Одержанню достовірних і обґрунтованих результатів сприяло застосування комплексу методів наукового дослідження, зокрема таких як: загальнонаукові – аналіз літератури, синтез, абстрагування, порівняння та узагальнення, завдяки яким було розкрито особливості роботи з академічно обдарованими учнями в умовах дослідноекспериментальної роботи закладів загальної середньої освіти України; конкретно-наукові – інтерпретаційний аналіз (для критичного аналізу історико-педагогічних, психологічних і нормативно-правових джерел із окресленої проблеми); термінологічний аналіз (для розкриття сутності явищ і уточнення понять); ретроспективний аналіз (для розгляду досліджуваного феномену у становленні і розвитку, виявлення тенденцій і динаміки їх змін та подальшого поступу); системний аналіз (для розуміння взаємозв'язку, взаємозумовленості і цілісності явищ об'єктивної дійсності); статистичний аналіз (для накопичення й обробки даних); емпіричні методи (анкетування і бесіди з учителями закладів загальної середньої освіти України); метод наукової екстраполяції, що дозволило здійснити теоретичний аналіз та окреслити перспективи роботи з академічно обдарованими учнями в умовах сучасних освітніх трансформацій.

Практичне значення дисертаційного дослідження полягає в розробленні опитувальника для вчителів щодо особливостей роботи з академічно обдарованими учнями у закладах загальної середньої освіти України; систематизації рекомендацій, які сприятимуть удосконаленню теоретико-методологічної, організаційно-педагогічної та управлінської діяльності з підтримки академічно обдарованих учнів в умовах впровадження реформи загальної середньої освіти, розширенню можливостей індивідуалізації освітнього процесу. Безумовно, матеріали дисертації можуть бути використані для удосконалення Державних стандартів загальної середньої освіти, створення спецкурсів, підручників, навчально-методичних

посібників і рекомендацій, спрямованих на оптимізацію роботи з академічно обдарованими учнями в сучасному освітньому просторі України. Отримані результати також можуть слугувати науково-методичною основою для вдосконалення програм підготовки і підвищення кваліфікації педагогічних працівників, які працюють із цією категорією учнів, а також бути корисними для освітніх управлінців і розробників освітньої політики

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Опорного закладу Михальчанський ліцей Кам'янської сільської ради Чернівецького району Чернівецької обл. (довідка № 68 від 25 квітня 2024 р.), спеціалізованої школи № 14 імені українського професора Грушевського Сергія Федоровича Оболонського району м. Києва (довідка № 01/30-41 від 29 квітня 2024 р.), ліцею № 245 «Гелікон» Оболонського району м. Києва (довідка № 196 від 17 травня 2024 р.), гімназії «Троєщина» II-III ступенів Деснянського району м. Києва (довідка № 169 від 07 червня 2024 р.), Кашперо-Миколаївського ліцею Баштанського району Миколаївської обл. (довідка № 19 від 10 червня 2024 р.), Природничого факультету Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (довідка № 350 від 21 жовтня 2024 р.).

Оцінка змісту дисертації та її завершеність.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків.

Аналіз тексту дисертації В. М. Онацького та змісту публікацій дисертанта дають змогу зробити висновок про наукову обґрунтованість і достовірність викладених автором результатів. Експертиза публікацій В. М. Онацького засвідчила їхню відповідність (кількісну і якісну) вимогам до оприлюднення результатів наукового дослідження на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. Зокрема, серед загальної кількості – 14 одноосібних публікацій автора – 7 статей у наукових фахових виданнях України та зарубіжжя, 3 статті у наукових виданнях, 4 публікації у збірниках наукових праць та матеріалів всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференцій.

Структурно дисертація відповідає нормативним вимогам, є грамотно оформленою, що свідчить про володіння автором методологією наукового дослідження. Структура роботи відповідає меті дослідження й вирішуваним у ньому завданням. Аналіз дисертації й автореферату дає підстави стверджувати, що робота є закономірною і своєчасною реакцією на сучасні вимоги до загальної середньої освіти та академічної обдарованості, і має вагомє значення для загальної педагогіки й історії педагогіки.

Проведена експертиза дослідження доводить, що на основі аналізу праць українських і зарубіжних учених, автору добре вдалося окреслити теоретичне підґрунтя досліджуваної проблеми. У роботі зроблені відповідні узагальнення й висновки, коректно оформлено додатки та список використаних джерел. Дослідницькі матеріали належним чином проаналізовані та доповнені змістовим наповненням у додатках до дисертації (4 додатки на 11 сторінках), які мають наукову і практичну значущість.

Вважаємо за необхідне наголосити на таких позитивних аспектах:

1. Впродовж роботи простежується глибокий аналітичний підхід до вивчення педагогічних явищ та їх авторське трактування. Дисертантом здійснено глибоке науково-теоретичне обґрунтування розвитку академічної обдарованості учнів у закладах загальної середньої освіти України і виявлено особливості, що полягають у наступному: зростання ролі індивідуального підходу в освіті; посилення демократичних ідей, що сприяло популярності використання альтернативних педагогічних технологій; створення різнопрофільних закладів освіти з поглибленим вивченням окремих предметів; діяльність спеціалізованих шкіл і профільних класів, що забезпечило поглиблене вивчення одного або декількох базових предметів, а навчання у гімназіях передбачало забезпечення науково-теоретичної і гуманітарної підготовки обдарованих і здібних учнів; розширення мережі шкіл-лабораторій, які діяли при наукових установах і закладах вищої освіти України; упровадження таких освітніх проєктів, як «Школа життєвого успіху», «Школа життєтворчості», «Школа здоров'я» тощо.

2. На основі аналізу поняттєво-категорійного апарату здійснено тлумачення понять «експериментальна школа» «обдарованість», «академічна та інтелектуальна обдарованість» тощо. Цілком прийнятним та педагогічно обґрунтованим є авторське визначення поняття «академічна обдарованість» як індивідуальне своєрідне поєднання внутрішніх факторів (задатків), зовнішніх факторів (сприятливого соціального середовища) та особистісних якостей (позитивної «Я»-концепції, вольових якостей, спрямованості, наполегливості, інтересу тощо), завдяки яким особистість може досягти значних успіхів у навчальній діяльності.

3. На основі аналізу праць зарубіжних учених автору добре вдалося окреслити теоретичне підґрунтя досліджуваної проблеми. Зокрема, дослідження зарубіжного досвіду сприяло визначенню організаційних підходів до навчання академічно обдарованих учнів та надало можливість визначити підходи до освітньої політики з питань обдарованості у країнах Європи: інтеграційний, в якому відсутні чіткі характерологічні критерії виокремлення обдарованості учнів, і селективний, що передбачає високу диференціацію навчання.

4. Особливу увагу дисертант приділив обґрунтуванню історико-педагогічних умов за певним алгоритмом на етапі утвердження (1991–2000 рр.), етапі розквіту (2000–2010 рр.), етапі переосмислення (2016 р.), що підтверджено аналізом нормативно-правової бази і посилено фактами тогочасних соціально-економічних і політичних потреб ЗЗСО.

5. Системною, виваженою та такою, що поглиблює українську педагогічну теорію, є періодизація розвитку академічно обдарованих учнів у закладі загальної середньої освіти (кінець ХХ – початок ХХІ століття), що здійснена відповідно до виокремлених методологічних підходів і критеріїв та представлена як етапи.

6. Цілком актуальним і прогностичним є положення дисертації щодо перспектив і логіки педагогічної діяльності з розвитку академічно обдарованих учнів (ст. 13 – 14 автореферату): рання навчальна диференціація (за умови правильного діагностування спеціальної обдарованості дитини); упровадження інноваційних педагогічних технологій (наприклад, на початку ХХІ століття «Інтелект України», «Росток» та ін.); диференціація у освітньому процесі та підтримка учнівської молоді.

Дотримання академічної доброчесності, відповідність автореферату основним положенням дисертації.

Експертиза тексту дисертації та результатів дослідження (висновків, пропозицій та рекомендацій) дає підстави стверджувати, що В.М. Онацьким було дотримано загальних вимог та вимог академічної доброчесності. Дисертантом відповідним чином оформлені посилання на наукові та документальні джерела, статистичні матеріали. Автореферат дисертації є чіткою характеристикою роботи, відображає мету та новизну наукової праці. Зміст автореферату не містить інформації, яка була б відсутня у тексті дисертації, адекватно відображає результати виконаної дослідницької роботи.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Аналіз дисертаційного дослідження, ознайомлення з публікаціями дисертанта дають можливість сформулювати узагальнені висновки стосовно актуальності дослідження, наукової новизни, обґрунтованості наукових положень, достовірності отриманих результатів. Заслуговує на увагу наукове і практичне значення здобутих дисертантом результатів, однак, вважаємо за доцільне висловити деякі зауваження, а також окремі побажання:

1. Особливу увагу дисертант приділив обґрунтуванню історико-педагогічних умов за алгоритмом: етап утвердження (1991–2000 рр.), етап розквіту (2000–2010 рр.), 2016 р. – по сьогоднішній час – етап переосмислення, що здійснено на основі аналізу нормативно-правової бази та освітньої політики відповідного історико-педагогічного періоду. Водночас, на наш погляд, недостатньо розкрита роль місцевих громад у заходах щодо розвитку академічної обдарованості дітей та визначенні механізмів оптимізації змісту освітньої політики і впровадження їх у діяльність закладів загальної середньої освіти.

2. У дисертації досить повно розкрито, як в рамках проєктів «Росток», «Інтелект України» та «На крилах успіху» здійснюється розвиток академічної обдарованості учнів. Разом з цим, на наш погляд більш повного розкриття потребує згаданий дисертантом проєкт «Школа повного року навчання».

3. Оскільки тема дослідження актуалізує тему обдарованості і освітніх можливостей застосування в закладі загальної середньої освіти, то, на нашу думку, варто було б чіткіше окреслити зміст і значення методик, на основі яких визначається рівень обдарованості.

4. В. М. Онацький подає досить фундаментальну диференціацію підходів до розуміння природи дитячої обдарованості (с. 72 дисертації): генний, соціогенний, діяльнісний, нейрофізіологічний і трансцендентний. На нашу думку, потрібно було більше уваги приділити обґрунтуванню вказаної методології й візуалізувати дані положення в дисертації (рисунок або ж таблиця).

4. На нашу думку, підвищенню інтересу до даної проблеми сприяв би аналіз авторського професійного педагогічного досвіду. Цікавим був би освітній матеріал про те, як склалася доля академічно обдарованих учнів після закінчення школи.

5. Доцільно було б розробити спецкурс щодо можливостей розвитку академічної обдарованості дітей, який був би актуальним для забезпечення освітньо-педагогічної діяльності в рамках закладу загальної середньої освіти та у системі підготовки вчителів в Україні для включення його як обов'язковим, так і вибірково компонентом освітніх програм.

Проте зазначені зауваження та побажання не зменшують високої наукової значущості дисертації, яка є концептуальним, цілісним, системним дослідженням, та яка робить вагомий внесок у розвиток педагогічної науки. Отримані автором результати можуть бути використані у процесі розробки навчальних планів та освітніх програм для закладів загальної середньої освіти, закладів позашкільної освіти, педагогічних спеціальностей закладів вищої освіти та у системі підвищення кваліфікації фахівців.

Загальний висновок.

Рецензована дисертація Онацького Володимира Михайловича «Розвиток академічної обдарованості учнів у закладах загальної середньої освіти України (кінець ХХ – початок ХХІ століття)», що представлена на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки є структурно завершеним, самостійним науковим дослідженням, яке містить нові науково обґрунтовані результати в галузі педагогічної науки, і за актуальністю, змістом, обсягом, науковою новизною, обґрунтованістю наукових положень, достовірністю, практичним значенням, якістю оформлення та повнотою викладу відповідає нормативним вимогам «Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567, зі змінами та доповненнями», а її автор – **Онацький Володимир Михайлович** – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри теорії
та методики початкової освіти
Мукачівського державного університету

Ганна ТОВКАНЕЦЬ

Власноручний підпис

д.п.н., проф. Товканець Г.В. засвідчую

Учений секретар

Мукачівського державного університету

Оксана КОРОЛОВИЧ